لە قەڵادزێ ئەنجومەنی ڕێکخراوە کانی خوێندکاران و قوتابیان و لاوان پێکهات

قە ڵادزێ - محمد جا و شین

ڕۆژی ١٢ / ٢ / ٢٠٠٧لە هۆڵی فەقێ (ئەحمەدی دا رە شمانی) شاری قەڵادزێ (١٣) ڕێکخراوی قو تابی و خوێندکاری لە کۆبونەوەیەکی فراواندا(ئەنجومەنی ڕێکخراوەکانی خوێندکاران و قوتابیان و لاوان) یان ڕاگەیاند. لەم بارەیەوە (ئەحمەد قادر)نوێنەری یەکێتی گشتی قوتابیانی کوردستان لە ئەنجومەنی باڵا بە ڕێگای کوردستانی ڕاگەیاند : سەرجەم ریکخراوەکانی خوێندکاران و قوتابیان و لاوان لە سنوری قەڵادزێ دوای چەندین دانیشتن و ڕا گۆڕینەوە گەیشتینە ئەو ئەنجامەی کە ئێمە پێویستیمان بە هەماهەنگی و کاری هاوبەش هەیە بۆ زیاتر خزمەت کردنی توێژی قوتابیان و لاوان . خۆشبەختانە هەوڵەکانمان بە ئەنجام گەیشتن و ئەو ئەنجومەنەی لێکەوتەوە ..هەروەها ئەو ئەنجومەنە بەیاننامەیەکیان بلاوکردۆتەوە و تیایدا ئامانجی ئەو ئەنجومەنەیان ڕوونکردوتەوە ..لە بەشێکی ئەو بەیاننامەیەدا هاتووە: ئامانج لە دامەزراندنی ئەو ئەنجومەنە تەنها خزمەتکردنە بە رەوتی پەروەردەو فێرکردنو پێگەیاندنی تاکێکی ئازادە بە عەقڵێکی نوێ و سەردەمیانە بۆ کۆمەڵگا...

مێردەکەی بە چەکوش لێی دەدات

سەر لەبەیانی ڕۆژی ٢/٩/ ٢٠٠٧ لە گەرەکی مامۆستایان لە هەڵەبجەی شەهید پیاوێك بە ناوی (ح.ع) پاش بەشەڕهاتنی لەگەڵ ژنەکەیدا بە ناوی (ف).ئامێری چەکوش بەکار دەهێنێت بۆ لێدانی ژنەکەی لە ئەنجامدا جگە لە شکانی دەستی کە وەك قەڵغان بەکاری هێنابوو ، لە چەند شوێنێکی ترەوە جەستەی بریندار دەکات .بەپێی وتەی بینەرێکی ڕووداوەکە گەر هاوسێکانی بە هانای ژنەکەوە نەچونایە ژیانی دەکەوتە مەترسیەوە.

لاوێك بە چەقۆ دەکوژرێت

ڕۆژی یەکشەممە ١١ / ٢ / ٢٠٠٧ لە گەڕەکی ئازادی شاری کەلار هاووڵاتیەك بە ناوی (ن) هاوڕێیەکی خۆی بە ناوی (ه) کە ئۆتۆمبێلی جۆری پەترۆلی پێ دەبێت دەبات بۆ باوەنوور و دواتر لە شوێنێکدا بە چەقۆ دەیکوژێت و فرێی دەداتە ناو ئاوی سیروانەوە. سەرچاوەیەك لە پۆلیسی کەلار بە ڕێگای کوردستانی ڕاگەیاند کە ئێستا بکوژەکە لەلایەن پۆلیسی کەلارەوە دەستگیرکراوە.

گومرگی حاجی ئۆمەران بۆ ماوەی (٧٢) کاتژمێر دادەخرێت

ڕۆژی ١٣ /٢/ ٢٠٠٧ لەسەر بڕیارێکی وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستان بڕیاردرا کە گومرگی حاجی ئۆمەران بۆ ماوەی (٧٢) کاتژمێر دابخرێت ، سەرچاوەیەك لە بەڕێوەبەرایەتی گومرگی حاجی ئۆمەران هەواڵەکەی پشت ڕاستکردەوەو وتی : ئەم بڕیارە لەلایەن وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بۆ ئێمە ڕەوانە کراوە ، داخستنەکەش تاکو شەممەی داهاتوو بەردەوام دەبێت و هۆکارەکەش بۆ پلانی ئەمنی بەغدا گەڕاوەتەوە.

تراژیدیای مەرگەساتی ژیانی کەس و کاری ئەنفالکراوەکان

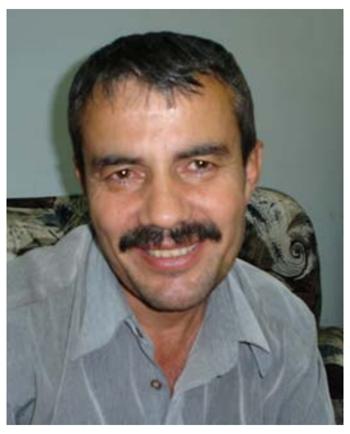

دوور لە گوتاری سەرچەڵانەی بارگاوی بە دروشمی سیاسی و سۆز و هەڵچوون ، دوور لە شیکردنەوەی نا ڕیالیستیانە ، با پێکەوە گوزەر بکەین و شۆڕ ببینەوە بۆ قوڵایی تراژیدیای ژیانی کەس و کاری قوربانیان ، لە ئەنفالکردنەوە شۆڕبینەوە بۆ ژیانی دوای قۆناغی ئەو مەرگەساتە ، لە مەرگی بە کۆمەڵەوە بچینە ناو جیهانی مەرگی برسێتی و خەونی چرکە ساتی گەڕانەوەی ئازیزان ، بچینە ناو ژیانی ئەوانەی بە ڕێکەوت لە مەرگ ڕزگاریان بوو ، شۆڕ ببینەوە بە قوڵایی ژیانی منداڵە بێ سەرپەرشتیار و دایکە ڕەش پۆشەکانی ئەنفال ، وەلێ بەهۆی لە دەستدانی ئازیزان و سەروەت و سامانیانەوە ، تا ئەم چرکەیەش تێکەڵ بە ژیان نەبونەتەوە ، تاکو ئێستا لە سێبەری دۆزەخی ئەنفالدا دەژین ، هێشتا سێبەری دێوەزمەی مەرگ ڕاویان دەنێت ، زۆرێکیان پەشیمانن کە لە مەرگ گەڕاونەتەوە بۆ ئەم ژیانەی ناخۆشترە لە گۆڕە بە کۆمەڵەکان .

با پێکەوە بزانین جیاوازی ژیان و مەرگ لای ئەوان چەندە ؟ ، کێشەی ئەوان کێشەی قوربانییە زیندووەکانە نەك مرۆڤی ئاسایی ، ئەو قوربانیانەی بە ڕێکەوت لە مەرگی بە کۆمەڵ ڕزگاریان بوو و گەڕانەوە بۆ جیهان ، بە ڕێکەوت لە دەمی شۆفەڵەکان بەربونەوە بۆ ژیان ، بازنەی ژیانی ئەوان ، لەو کاتەو ئێستاش مەحکومە بە مەرگ ، بگرە ئێستا وێنای زندگییان زۆر ناشرینترە لە سەردەمی مەرگەساتی ئەنفالەکان ، ژیانێك دۆزەخاوی وا ، تەنانەت مەرگیشی لەگەڵ خۆیدا ناشرین کردووە ، بۆیە نەفرەت لەو چرکە ساتە دەکەن ، کە لە نێوان مەرگ و ژیان ، ئەمان بەر دووەم کەوتن ، نەفرەت لەو لەحزەیە دەکەن لە قەپی شۆفەڵەکان ڕزگاریان بو ، لە گولە بارانەکان دەرچوون .

ئەم تراژیدیایە بە گوتاری فرمێسك ڕشتن و کروزانەوە ، بە بانگەوازی نزا و پاڕانەوە ، چارەسەر ناکرێت ، بەڵکە پێویستی بە سڕینەوەی شوێنەواری ئەو دۆزەخە هەیە لە تەواوی ژیان و زیندگییان .

ئەگەر هەموو مرۆڤەکانی جیهانی شارستانیەت ، لە قۆناغی مۆدێرنەدا بۆ بەختەوەری هەنگاویان نابێت ، مۆدێرنە بە دەستکەوتەکانی خۆی بەختەوەریانی کردبێت ، ئەوا ئێمەی کورد هیچ دەسکەوتێکمان لە مۆدێرنە نەبینیوە ، جگە لە زیان و دۆزەخ و مەرگی بە کۆمەڵ ، چەکەکانی مۆدێرنە زاڵ بوو بەسەر قەڵا و شورا و چیاکانیشمان ، کە هەزاران ساڵ بوو خۆمان تیایدا حەشار دابوو ، ئەو چیایانەی پڕن لە پلەی سەخت و لوتکەی تیژ و چڕو پڕ ، مۆدێرنە کردیانی بە بیابان ، بە چەکەکانی مۆدێرنە ژیان و شارستانییەت لەم دەڤەرە پاککرانەوە ، بستێك زەویمان بۆ نەمایەوە توانای هەبێت لە گازی کیمیاوی مۆدێرنە بمانپارێزێت ، بۆیە دەتوانم بڵێم ئەنفال و خەردەل دیاری مۆدێرنە بوون بۆ کورد .

با بزانین ئەو قوربانیانەی لە مەرگەوە بە دیاری گەڕانەوە بۆ ژیان ، ئێستا چۆن لە مەرگەساتێکی دیکە ، لە گۆڕستانێکدا ناوی ئۆردوگایە زندەگی دەکەن ؟ .

ڕاستە ئەنفال بە هەشت قۆناغ ئەنجامدرا و سەرجەم ناوچەکانی کوردستانی گرتەوە ، وەلێ قوربانیان زۆربەی ئەو مرۆڤانەن لە هەردوو بەری دەڤەری کەرکوکدا دەژیان ، ئەم ژمارەیەی خوارەوە تەنها ژمارەی ئەو ماڵانەیە ، پاشماوەیان لێ بەجێ ماوە و سەرتاپایان ئەنفالنەکراوە .

سەرجەم ماڵە ئەنفالکراوەکانی سنووری پارێزگای کەرکوك ٦٣٧٠ ماڵە ١ .

لەو ژمارەیە ٥١,٠٣٪ یان ئەو خێزانانەن ژنان سەرپەرشتی خێزانەکان دەکەن ، هەروەها ٧,٨٩٪ ئەو خێزانانەن تەنها لە منداڵی بێ سەرپەرشتیار پێك دێن : کۆی ژمارەی بێوەژنان کە مێردیان ئەنفالە بە گشتی (٢٤٩٨) بێوە ژنە بە ماڵ . کۆی ژمارەی بێوەژنان کە کوڕیان ئەنفالەو مێردیان مردووە (٧٥٣) بێوەژنە بە ماڵ . کۆی ژمارەی منداڵانی بێ سەرپەرشت (٥٠٣) خێزانە و دەکاتە (١٣٧٥) منداڵ بە ژمارە ٢ .

ئەنجامی ئەم ڕاپرسیانەی دەیخەینە بەردەستتان ، ئاماری گشتی نین بۆ قوربانیان ، بەڵکو توێژەروان لە ناوچەکانی ئەنفال ، لە ناو گروپەکان ئەنجامیان داوە ، گوزارشت لە ژیانی گروپی جیاجیا لە کەس و کاری قوربانیان دەکات ، وەلێ دەتوانێت وێنایەك بێت بۆ بارودۆخی ژیانی ئەوانەی دیکەش لەو سەردەمەی ئەنجامدراون .

لە ساڵی ١٩٨٨ ، ٢٤,٥٪ ی کەس و کاری ئەنفالکراوان تەمەنیان لە نێوان ١-٥ ساڵ بووە ، ١٦,٥٪ تەمەنیان لە نێوان ٦-١٠ ساڵ و ١٢,١٪ تەمەنیان لە نێوان ١١-١٥ ساڵ بوو ، کۆی گشتی ٥٣,١٪ ی پاشماوەی ئەنفالکراوەکان لە ١٥ ساڵ کەمتر بوون ، ٢٣,٣٪ لە نێوان ١٥-٢٠ ساڵ بوو ، ٩,١٪ تەمەنیان لە ٥٠ ساڵ بەسەرەوە بووە ٣ .

بۆیە ئەم دوو گروپەم بە نموونە وەرگرت ، بەشی یەکەم منالەکانی پاشماوەی ئەنفالن ، سەردەمی تەمەنی چوونە قوتابخانەیان لە مەرگە ساتی هەژاری و بێ سەرپەرشتیاری بردە سەر ، بەشی زۆریان نەیان توانی خوێندن درێژە پێ بدەن یاخود لە بنەڕەتەوە بچنە بەر خوێندنەوە ، تەنانەت وەك پێشتر ئاماژەمان پێیدا هەندێکیان بێ سەرپەرشتیار بوون ، ئەمانە تاکو ١٥ ساڵ دواتر هیچ کۆمەکێك نەکراون ، گروپی یەکەمیان ئێستا زۆربەی زۆریان مافی وارسی کەوتوونە ، گروپی دوەمیش بەشی زۆریان مردونە .

وەلێ ساڵی ٢٠٠٢ ، پاش ١٤ ساڵ لە کارەساتی ئەنفال ، ڕێژەی تەمەن بەم شێوەیە دابەش بووە .

١-٥ ساڵ ٣,٧٪.
٦-١٠ ساڵ ٢,٢٪ .
١١-١٥ ساڵ ١٣,٦٪ .
١٦-٢٠ ساڵ ٢٣,٣٪ .
١١-١٥ ساڵ ١٣,٦٪
٧١ ساڵ بەسەرەوە ٦,٤٪ .
٦٦-٧٠ ساڵ ٣,٥٪ (٤) .

دەبینین زاوزێ و زۆربوون لە ناو ئەو خێزانانە زۆر لە ئاستێکی خوارە ، منداڵی تەمەن لە نێوان ١-١٥ ساڵی ١٩,٥٪ ی کۆمەڵگەن ، کەچی لە ساڵی ١٩٨٨ ١ ٥٣,١٪ بوو ، واتا شووکردنەوەو ژن هێنان و زاوزێ کەمە .

بێکاری وەك دەردێکی کوشندە ، دیاردەیەکی باوە لەناو پاشماوەی ئەنفالەکان ، لە ناو بەشی نێرینەیا ٣٨,٣٪ یان بێکارن و ١٤,٢٪یشیان قوتابین ٥ .

وەلێ لە ناو بەشی مێینە ، کە زۆریان نان پەیداکەری خێزانەکانیان

٨٤,٤٪ کچ و ژنی ماڵەوەن ، ٤,٧٪ یان قوتابین ، ٦,٢٪ کرێکارن ٦ . کارەساتی ئەنفال لە لەحزەیەکدا ژیانی ئەو خەڵکەی ڕەشکرد ، بەشێکیانی بەرەو مەرگ برد ، بەشەکەی دیکەش بەرەو برسێتی و نەبوونی ، با بزانین تاکو ساڵی ٢٠٠٢ ئەو خەڵکە چۆن ژیاون :

٥٨,٥٪ خێزانەکان هیچ وەرناگرن ، لە بەرامبەردا تەنها ٣,٨٪ یان ٥٠٠ دینار-٨٠٠ دیناریان وەرگرتووە ، ٢٩,٢٪ لە ١٠٠-١٩٩ دیناریان وەرگرتووە (٧) .

شوێنەوارێکی دیکەی کارەساتی ئەنفال ، چاوەڕوانی ژنان بوو بۆ چارەنووسی هاوسەر و دەسگیرانەکانیان ، یاسا و داب و نەریت و هۆکاری ئابووری ڕێگر بوون لەبەردەم ژنان بۆ ئەوەی ژیانێکی نوێ دەست پێبکەنەوە :

٤٤,٤٪ شویان نەکردووە .
٣٤,٧٪ بێوەژنن .
٢٠,٩٪ خێزاندارن (٨) .

هەرچی نەخوێندەوارییە باڵی بەسەر پاشماوەی قوربانیانا داگرتووە ، بە تایبەت نەوەکانی ئەنفالی بەهۆی هەژارییەوە زیاتر گرتوتەوە ، بۆ پیاوان :

٤١,١٪ نەخوێندەوارن .
٠,٧٪ زانکۆ .
١,٣٪ گەیشتووە بە پلەی دوا ناوەندی .
١٢,٤٪ ناوەندی (٩) .

وەلێ ژنان ٧٤٪ یان نەخوێندەوارن ،١,٩ ٪ گەیشتوونە بە پلەی ناوەندی (١٠) .

لێرەوە بڕیاری حکوومەتی کوردستان بە بەخشینی ٥ نمرە بە کەس و کاری ئەنفالکراوەکان بۆ چوونە زانکۆ ، چەندە بە بڕیارێکی بێ ئەرزش دەبینرێت بۆ ئەم خەڵکە ، چونکە ژمارەی ئەوانەی دەیانگرێتەوە لە پەنجەکانی دەست تێپەڕ ناکەن .

وەك لە پێشتردا ئاماژەمان بەوە دا بەشی زۆری ژنەکان پیاوەکانیان ئەنفالکراوە، کوردەواریش یەکێکە لەو کۆمەڵگا نەریتپارێزانەی ژنان بە پلەیەکی زۆر کەم تیایدا تێکەڵ بە بازاڕی کار بوونە ، بۆیە ئەمە کێشەیەکی گەورەی خولقاندووە ، چونکە بەشی زۆری ئەو خێزانانە ژنان بەرپرس و ناندەریانن .

٧٢٪ ئافرەت بەرپرسی خێزانن (١١) .

کۆمەڵێك شوێنەواری خراپی ئەنفالەکان بووە بە کێشەی سەرەکی ژیانی ئەو خەڵکە وەك : هەژاری ، تەنیایی ، بێ خانەو لانەیی ، دووری لە خێزان ، ئەمانەش نەخۆشی دەروونی و جەستەیی جودا جودایان دروستکردووە ، گرنگترین کێشەکانی ئەم خەڵکە بریتین لە :

٣٩,٢٪ کێشەی هەژارییە .
٥,٦٪ کێشەی تەنیایی .
٨,٨٪ کێشەی بێکەسی.
٥,٦٪ بێ خانویی.
١٠,٤٤٪ دوور لە خێزان (١٢) .

لای ئەو خەڵکە ئەنفال بوون ئازاری زۆر زیاترە لە مەرگ ، بۆیە دەبینین ئەوانەی پێیان وایە ئازاری ئەنفال بوون ، واتا ئاشکرا نەبوونی چارەنووس ، ٥٥ جار زیاترە لە ئازاری شەهید بوون واتا مەرگ .

٨٨٪ پێیان وایە ئازاری ئەنفال لە هەموو ئازارەکانی دی زیاترە .

١,٦٪ شەهیدی (١٣) .

ئەم خەڵکە خاوەندی سەرەتایی ترین پێداویستی ژیان نین لە ماڵەکانیان .

٦٣,٣٪ سەلاجەو تەلەفزیۆن و موبەریدەیان نییە .
١,٩٪ هەرسێکیانی هەیە (١٤) .

(٩٦٪)ی ئەو ژنانەی کە هاوسەرەکانیان بەرشاڵاوی شوومی ئەنفال کەوتن، بەبێوەژنی ماونەتەوە.

(١٣,٥٪)ی ئافرەتانی پاشماوەی ئەنفال بەشێوەیەکی تەندروست لەلایەن حکومەت و هاووڵاتیانەوە کۆمەك کراون .

. بەڵام (٣٨,٤٪) ئەوەیان بەئێمە ڕاگەیاند کە بەشێوەیەکی زۆر کەم هاوکاری کراوین، بێ ئەوەی ئەو هاوکارییە هیچ یەکێك لە گرفتەکانمان چارەسەر بکات .

لەدۆزەخی کارکردنەوە بۆ دەستدرێژیی کردنە سەر شەرەف کە ڕێژەی (٥,٢٦٪) ئەو کرێکارە ئافرەتانەی کە لە ئەنفال جێماون، ڕووبەڕووی کێشەی تەحەرووش بوونەتەوە . هەروەها ڕێژەی (٢,٣٪) ئەو ئافرەتانەش دەستدرێژی سێکسیان کراوەتەسەر.

- (٨١,٦٪) ژنانی پاشماوەی ئەنفال، داهاتی مانگانەیان لەنێوان (٢٠٠-٤٠٠) دیناردایە (ئەم توێژینەوەیە کاتێك ئەنجام دراوە کە دیناری سویسری بەکار دەهات).

ئەو خێزانانەشی کە داهاتی مانگانەیان لەنێوان (٤٠٠-٦٠٠) دیناردایە، ڕێژەی (١٢٪)ن . بەڵام ئەو خێزانانەی کە داهاتەکەیان لەنێوان (٨٠٠-١٠٠٠)دینارداییە ، ڕێژەی (١,٦٪) پێك دەهێنن . ئەو خێزانانەشی کە داهاتەکەیان لەسەروو (١٠٠٠) دینارەوەیە، تەنها ڕێژەی(٠,٨٪) پێك دەهێنن.

- (٥٥,٢١٪) کوڕان وازیان لەخوێندن هێناوە و بە کارکردن و پەیداکردنی بژێویەوە خەریکن . ڕێژەی ئەو کچانەشی کە ناو هۆڵەکانی وانە خوێندنیان فەرامۆشکردووە و لە قوتابخانە هەڵهاتوون بۆئەوەی ئیشی ماڵەوە بکەن، ڕێژەکەی دەگاتە (٥٥,٧٪) (١٥)

ئەی ئێستا چۆن دەژین ؟

گەورەترین دەستکەوتی حکوومەت لە ماوەی ئەم ١٥ ساڵە ، بۆ پاشماوەی ئەنفالەکانیان ئەنجام دابێت لە کوردستان بە حکوومەتی سلێمانی ، زیادکردنی موچەی خێزانێکی پاشماوەی ئەنفالکراوەکانە بۆ ١٥٠٠٠٠دیناری عێراقی کە بە نرخی بازاڕ دەکاتە ١٠٠ دۆلار ، با پێکەوە لە سەر زاری بەرپرسانی کارگێڕی لایەنی بەرپرسەوە ، بزانیین ئەو کۆمەکە بە چەند خێزان دەدرێت و ڕێژەی چەند لە خەزێنەی کوردستان دیاریدەکات

(بەڕیوەبەری مافی مرۆڤ و ئاوارە و ئەنفال لەئیدارەی سلێمانی ڕاپۆرتیکی زارەکی لەبارەی گرنگترین ئەو پرۆژە و خزمەتانە خستەڕوو کە لەماوەی ڕابردوودا لەلایەن حکومەتەوە پیشکەش کراون، بۆ ئەمەش ئاماژەی بەوەکرد کە موچەیەکی تایبەت بەبڕی ١٥٠ هەزار دینار بۆ زیاتر لە ٧ هەزار کەس و نزیکەی ٤٥٠٠ پارچە زەویش بێ بەرامبەر بۆ کەسوکاری ئەنفالکراوەکان دابین کراوە ، لەبواری خویندنیشدا ساڵانە (٥) پلە دەخرێتە سەر کۆی گشتی نمرەی وانەکانی ئەو خویندکارانی کەسوکاریان ئەنفالکراوە و لەزانکۆکاندا وەردەگیرێن ، تاکو ئیستاش زیاتر لە ٣١٦ خوێندکاری کچ و کوڕی قوربانیانی ئەنفالکراو سوودیان لێ وەرگرتووە (١٦) .

واتا ئەو قوتابیانەی کەڵکیان لەو بڕیاری ٥ نمرەیە وەرگرتووە تەنها ٤,٥٪ خێزانەکانن ، هەرچەندە ئەگەری ئەوە هەیە ، هەندێك لەو خێزانانەی کە داهاتیان باشە ، چەند قوتابییەك کەلکیان لەو بڕیارە وەرگرتبێت .

" بودجەی ئەمساڵی حکومەتی هەرێم دوو ملیارو هەشسەدو بیستو شەش ملیۆن دۆلارە" ،لەو ڕێژەیە " ئیدارەی هەولێر ٥٤٪ و پشکی ئیدارەی سلێمانیش ٤٦٪ " ئەمە تەنها ئەو داهاتەیە کە لە بەغداوە وەریانگرتووە ، جگە لە گومرگ و باجی ناوخۆیی و بەکرێ دان و فرۆشتن و .بۆ یەکەجار لە کوردستان لە ئایاری ٢٠٠٢ بڕیاری ئەوە درا مانگانە ٢٠٠ دیناری سویسری بدرێت بە وارسی قوربانیان ، کە ئەوکات تەنها نزیك بە ١٠ دۆلاری دەکرد .

لە حکوومەتی سلێمانی ، کۆی ئەو کۆمەکەی دەدرێت بەو ٧٠٠٠ خێزانە ، دەکاتە ٧٠٠٠٠٠ دۆلار لە مانگێکدا ، لە ساڵێکدا ٨٤٠٠٠٠٠ دۆلار .

ئیدارەی سلێمانی کە ٤٦٪ لە خەزێنەی کوردی بەر دەکەوێت ، بەشەکەی دەکاتە ١,٢٩٧٢ ملیار دۆلار ، لە بودجەی وەرگیراو لە حکومەتی ناوەندی کۆی گشتی ٠,٦٪ تەرخان کردووە بۆ کۆمەکی وارسی قوربانیان ، بە ئەنفال و کیمیاباران و بێسەروشوێنانەوە . هەرچی لە سنووری دەسەڵاتی هەولێرە ، هەرچەندە ژمارەی قوربانیان لە ناوچەی دەسەڵاتی سلێمانی کەمترە ، وەلێ ژیانیان بەشێوەی گشتی خراپترە ، تاکو ئێستا بە فەرمی یاسایەك گشتی نییە بۆ پشتیوانی دارایی لە قوربانیان .

هەروەها جیاکاری دەکرێت لە نێوان ئەنفالی ئاسایی و ئەوانەی سەر بە عەشیرەتی بارزانین، فەرموون بزانن بۆ خۆیان بۆ ڕاستی ئەم بۆچوونە چی دەڵێن : ((٣٠٠٠ خێزانی بارزانی مانگانە ٣٣٠٠٠٠ دینار وەرەگرن ، ١٥٠٠ خێزان بە شەهید کراون ، ١٥٠٠ خێزان مانگانە ٣٠٠٠٠ هەژارانە وەردەگرن (١٨) .

لە ناوچەی هەولێر مانگانە ٦٦٠٠٠٠ دۆلار ، لە ساڵێکدا ٧٩٢٠٠٠٠ دۆلار بۆ خێزانە بارزانییەکان خەرج دەکرێت ، هەرچەندە بە بڕوای من ئەمە بەس نییە بۆ سڕینەوەی شوێنەواری مەرگباری ٢٣ ساڵی ژیانیان ، وەلێ بۆ ١٥٠٠ خانەوادەی ئەنفالی ئاسایی مانگانە ٣٠٠٠٠ دۆلار و لە ساڵێکدا ٣٦٠٠٠٠ دۆلار خەرج دەکرێت ، واتا جیاوازی لە نێوان ئەم دووبەشەی ئەنفالکراوان ١ بە ١١ یە ، کێشەکە لەوە نییە مانگانەی بارزانییەکان زۆر بێت ، مافی زیاتریان هەیە ، بەڵکە کێشەکە لەوەیە کەس و کاری ئەنفالکراوەکانیان زۆر بێماف کردووە .

هەروەها بە پێی زانیاری بەڕێزی ١٥٠٠ کەسیش کراون بە شەهید ، بێشك ئەمانەش هەر ئەوانەن لە ڕێکخستنەکانی حیزبن ، جیاوازی ئەمان و ئەنفالی ئاسایی بێلایەن ئاسایی لە ١ بۆ ١١ کەمتر نییە .

نموونەیەك بۆ ژیان لە هەردوو ئۆردوگای ڕزگاری و شۆڕش

با وێنایەك لە ژیانی مەرگەساتی هەنووکەیی کەس و کاری قوربانیان لە دوو ناوەندی گردبونەوەیان نیشان بدەین .

لە ئۆردوگای شۆڕش و سنووری چەمچەماڵ ٢٤٨٦ ماڵە ئەنفال و لە ڕزگاری و دەوروبەری ١٨١٩ ماڵە ئەنفال ژیان بەسەر دەبەن (١٩) .

با بزانین باری ژیان و ئاستی خوێندەواری ، نەخۆشی دەروونی و باری تەندرووستی کەس و کاری قوربانیان لەو دوو ئۆردوگایە چۆنە و چۆن ژیانی ڕۆژانە دەگوزەرێنن و چاوەڕوانی چییان لێدەکرێت لە دوا ڕۆژدا :

ئۆردوگای شۆڕش ٢٥٪ خێزانەکانیان ئەنفالکراوە .
٤٨٪ خوێندەوارن ،٥٢٪ نەخوێندەوارن .
٧١٪ نەخۆشی درێژخایەنی هەیە .
٧٨٪ ی بێکار .
باری ناو ماڵەوەیان :
١٠٪ ی باش .
٠٪ی زۆر باش .
٤٢٪ مام ناوەندیی.
٤٧٪ خراپ.
ئەندامانی خێزان ٤٣٪ نێر و ٥٧٪ مێن .
بەرپرسی خێزان ٧٤٪مێ ، ٢٦٪ نێر (٢٠) .

لە ئۆردوگای ڕزگاری(سمود) ، ئامارەکان لەمەی سەرەوە خراپتر دەردەخەن .

٣٨٪ خێزانەکانیان ئەنفالکراوە .
٤٠٪ خوێندەوارن .
٦٠٪ نەخوێندەوارن.
٦٥٪ ی نەخۆشی درێژ خایەنیان هەیە .
٧٨٪ بێکارن .
باری ناو ماڵیان :
٥١٪ خراپ .
١٪ زۆر باش .
١٨٪ باش .
٢٠٪ مام ناوەندی .
ژمارەی خێزان ٤٤٪ یان نێر ،٥٦٪ یان مێن .
ڕەگەزی سەرۆکی خێزان ١٩٪ی نێرە .
٨١٪ ی مێ (٢١) .

واتا لەم دوو ئۆردوگایە بەشێوەی گشتی ژنان بەرپرسی خێزانەکانیانن .

ئێستا داهاتی خێزان(نەك تاك) لە کۆمەڵگەی ڕزگاری ١٦٧٠٠٠-٢٠٧٠٠٠ دینارە (٢٢) .. واتا داهاتی تاك لە ڕۆژێکدا کەمترە لە ١ دۆلار ، بە هەموو پێوەرێکی ئەنتەرناسیۆناڵ ، بە تایبەت ئێستای کوردستان کە هێزی کڕین بەرزە ، ئەم مرۆڤانە زۆر لە خوار هێڵی هەژارییەوە دەژین .

کێشەی نیشتەجێبوون یەکێکە لە گرفتە گەورەکانی هاووڵاتیانی کوردستان ، بە تایبەت پاشماوەی ئەنفالکراوەکان . ٦١٠٠٠ کەس لە پاشماوەی ئەنفالکراوەکان بێ جێگەو ڕێگەن (٢٣) . واتا بە پێی هەندێك ئامار ٦٣٪ پاشماوەی ئەنفالکراوەکان کێشەی نیشتەجێبونیان هەیە (٢٤) .

نەخۆشی دەروونی

ئاکامی ئۆپەراسیۆنی ئەنفال ، لە دەست دانی ئازیزان و سەرپەرشتیارانی خێزانەکان ، هەزاران خێزانی ئەنفالی لە چاوەڕوانی درێژماوەو بێ نان پەیداکەر بەجێ هێشت ، شیرازەی خێزانەکانی هەڵوەشاندووە .

پێش شاڵاوەکان

کەس	ژ	ڕێژە
باوك	١٣٤	٪٨٩,٣٣
دایك	١٢	٪٨
برا	٢	٪١,٢٣
خوشك	١	٪٠,٦٦
کوڕ	١	٪٠,٦٦

پاش شاڵاوەکان

کەس	ژ	ڕێژە
باوك	٤٩	٪٣٢,٦٦
دایك	٩٤	٪٦٢,٦٦
برا	٣	٪٢
خوشك	٢	٪١,٣٣
خوشکی باوك	٢	٪١,٣٣

(٢٥) .

لە ماوەی ١١ ساڵ دەسەڵاتدارییەتی کوردیشدا ، جگە لە گروپێکی بچووکی نزیك لە پارتە دەسەڵاتدارەکان و گروپە ئیسلامییەکان ، ئەوانی دیکە بە موعجیزە ژیاون ، با پێکەوە سەرنجی نەخۆشییە دەرونیەکانیان بدەین .

جۆری گرفت و نەخۆشییە دەرونی و عەقلییەکانی لە ئەنجامی شالاوەکان

گرفت و نەخۆش	ژمارە	ڕێژە
دڵ تەنگی	١٠	٪٢١,٢٧
شێت بوون	٧	٪١٤,٨٩
ترس	٥	٪١٠,٦٣
خەمۆکی	٥	٪١٠,٦٣
لە بیرکردن	٤	٪٨,٥١
دڵە ڕاوکێ	٤	٪٨,٥١
تورە بوون	٤	٪٨,٥١
لە هۆش چوون	٣	٪٦,٣٨
زۆر بیرکردنەوە	٤	٪٨,٥١
بێ ئومێدی	١	٪٢,١٢ (٢٦) .
هەست بە لێقەوماو بوون	١	٪٠,٤٣ (٢٧) .

پێش شالاوەکان

دڵە ڕاوکێ	٩٨	٪٤٢,٤٢
ترس	٨٣	٪٣٥,٩٣
بێ ئومێدی	٢٧	٪١١,٦٨
یلخی بوون	١٣	٪٥,٦٢
بێ بەزەیی	٥	٪٢,١٦
بیرکردنەوەی زۆر	٢	٪٠,٨٦
بێزاری و گریان	٢	٪٠,٨٦

ئەنجام :

بە ڕزگار بوونی کوردستان لە چنگ ڕژێم ، ژیانی ئەم خەڵکە باشتر نەبوو ، لە ماوەی ١١ ساڵ دەسەڵاتدارییەتی کوردی هیچ کۆمەکێکیان پێ نەکرا ، لەو ماوەیە زۆربەی منداڵەکان تەمەنی خوێندنیان بەسەر چوو ، بەساڵاچوانیش لە بێکەسی و بە برسێتی سەریان نایەوە ، ئەوەشی لە ناوەڕاستی ٢٠٠٢ بە دواوە درا زۆر کەم بوو ، نایتوانی پێداویستی ژیان دابین بکات ، بە ڕوخانی ڕژێمیش ژیانی ئەو خەڵکە باشتر نەکرا ، هەرچەندە داهاتێکی زۆر هاتە کوردستانەوە .

هەروەها لە ڕوی سایکۆلۆجییەوە ئەم خەڵکە زۆر ئازار دران بەوەی :

ڕوفاتی کەس و کاریانیان بۆ نەهێنرایەوە ، هیچ لایەنێك خۆی نەکرد بە خاوەندی.

هیچ لێپرسینەوەیەك لە تاوانکارە کوردەکان نەکرا ، بگرە لە دەوڵەت و حیزبدا پلەی باشیان پێدرا و شوێنی شایستەیان گرت .

سەرچاوەکان :
١-(هەرێمی کوردستان- نووسینگەی ئەنفالەکان - ژمارە ١٦١ ، بەرواری ٢١-٧-١٩٩٦) .
٢-(هەرێمی کوردستان- نووسینگەی ئەنفالەکان - ژمارە ١٦١ ، بەرواری ٢١-٧-١٩٩٦) .
٣- (ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٨٣- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
٤-(ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٨٧- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
٥-(ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٩١- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
٦-((ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٩٢- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
٧- هەمان سەرچاوەی پێشوو .
٨-(ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٩٦ - سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
٩-(ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٩٨- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
١٠-. (ئەنفالی گەرمیان ، پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل١٩٩- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
١١- (کاریگەری ئەنفال لەسەر لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی ناو پاشماوەی ئەنفالەکان - شێخ سدیق -سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢ -ل٢٣٤) .
١٢-(کاریگەری ئەنفال لەسەر لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی ناو پاشماوەی ئەنفالەکان - شێخ سدیق -سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢ -ل٢٣٩) .
١٣-(کاریگەری ئەنفال لەسەر لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی ناو پاشماوەی ئەنفالەکان - شێخ سدیق -سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢ ل ٢٣٩).
١٤-(ئەنفالی گەرمیان - پ - یاریدەدەر ناهیدە جەماڵ تاڵەبانی ل٢٠١- سەنتەری برایەتی ژمارەی تایبەت ٢٤ - هاوینی ٢٠٠٢) .
١٥-Peyamner - فازڵ نەجیب / سلێمانی
لەو لێکۆڵینەوەیەی کە هەردوو خوێندکار (بەرهەم و هێمن) ئەنجامیان داوە)) .
١٦-http://pukmedia.com/kurdinews/4-4/ news9.html .
١٧-http://www.hawlati.com/web/ content.asp?ContentId=646 .
١٨-(وەڵامێك بۆ کاك عەلی مەحموود لە عەدالەت عەبدوڵڵا -٢-٩-٢٠٠٦-کوردستان نێت) .
١٩-(هەرێمی کوردستان- نووسینگەی ئەنفالەکان - ژمارە ١٦١ ، بەرواری ٢١-٧-١٩٩٦) .
٢٠-(ڕاپرسی ڕێکخراوی ژیانی نوێ بۆ ژنانی ئەنفال لە ٢٨-٨-٢٠٠٥ بۆ ٢-٩-٢٠٠٥ ئەنجامدراوە (پاشماوەی ئەنفال) - ژیانی نوێ ، ژمارە٢ ،ل٨) .
٢١-(ڕاپرسی ڕێکخراوی ژیانی نوێ بۆ ژنانی ئەنفال لە ٢٨-٨-٢٠٠٥ بۆ ٢-٩-٢٠٠٥ ئەنجامدراوە - ژیانی نوێ ، ژمارە٢ ،ل٨) .
٢٢-(ئابووریناس محەمەد کەریم - هەولێر پۆست ٣٠-٨-٢٠٠٦) .
٢٣-(هەولێر پۆست ژمارە ٧٩ بەرواری ٦-٩-٢٠٠٦ ل٨) .
٢٤- (فازڵ نەجیب)(هەولێر پۆست ٣٠-٨-٢٠٠٦) .
٢٥- ئەنفال- یوسف دزەیی ، ل220 ، هەولێر ٢٠٠١ ، دەزگای موکریان .
٢٦- ئەنفال- یوسف دزەیی ، ل٢١٧ ، هەولێر ٢٠٠١ ، دەزگای موکریان .
٢٧- ئەنفال- یوسف دزەیی ، ل218 ، هەولێر ٢٠٠١ ،